

Ärende: VN/20873/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta sosiaali- ja terveystien yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 3 §:n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Som riksomfattande expertorganisation för psykisk hälsa på svenska i Finland, med särskilt fokus på den svenskspråkiga dubbelminoriteten – personer med erfarenhet av psykisk ohälsa och deras närstående – vill Psykosociala förbundet framföra följande synpunkter och samtidigt tacka för möjligheten att lämna utlåtande i detta ärende.

Vi anser att diskussionen om finansieringen inte enbart bör handla om hur de tillgängliga resurserna fördelas, utan framför allt om vilken roll civilsamhället ska ha i framtidens välfärdssamhälle. När social- och hälsovårdsreformen genomfördes borde den ha kompletterats med en nationell organisationsreform för att formulera gemensamma nationella, regionala och lokala mål för organisationernas (tredje sektorns) roll och uppdrag.

Tredje sektorn är en viktig del av hela social- och hälsovårdsfältet. För att skapa ett hållbart system behöver det finnas en gemensam förståelse för vilka uppgifter som hör till den offentliga sektorn, vilka som hör till civilsamhället och de privata aktörerna samt vilka som med fördel genomförs i samverkan. Samtidigt finns det anledning att kritiskt granska hur stor del av den verksamhet som i dag finansieras med STEA-medel egentligen hör till andra ministeriers ansvarsområden. En tydligare ansvarsfördelning skulle stärka både finansieringens långsiktighet och tredje sektorns möjligheter att fokusera på sitt kärnuppdrag samt främja samarbetet mellan ministerierna, vilket också gagnar tredje sektorns uppdrag.

Psykosociala förbundet anser att det även i framtiden behövs lokala föreningar som drivs av personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa. All psykisk belastning behöver inte vård. Därför

behövs ett starkt civilsamhälle som erbjuder sammanhang, meningsfullhet och möjlighet till återhämtning innan problemen fördjupas eller efter att vården avslutats.

Det lokala föreningslivet har stor betydelse för många, men kräver också långsiktighet, kontinuitet och stöd för att kunna upprätthållas. Psykosociala förbundet är exempelvis en takorganisation för tolv svenskspråkiga medlemsföreningar med lång erfarenhet av arbete för psykisk hälsa. Förbundet stöder medlemsföreningarna genom utbildning, rådgivning, utvecklingsarbete, intressebevakning, kommunikation och administrativt stöd. Vi erbjuder dessutom kamratstödskurser och rådgivning i livshantering som kompletterar medlemsföreningarnas verksamhet och når personer som ännu inte funnit vägen till kamratstödet eller som behöver långsiktigt stöd som en del av sin återhämtning, till exempel efter en vårdperiod.

Vi anser att takorganisationer också i framtiden ska kunna bedriva egen verksamhet som direkt möter målgruppen. Samtidigt vill vi betona att finansieringskriterierna inte bör utformas så att direkt mötande verksamhet ställs i motsats till organisationsstöd, utvecklingsarbete och intressebevakning. Dessa delar kompletterar varandra och utgör tillsammans grunden för ett hållbart och kvalitativt stöd till målgruppen.

Takorganisationerna har dessutom en viktig roll i att utveckla den mötande verksamheten genom metodutveckling, utbildning, kvalitetssäkring och spridning av god praxis. Ett nära samarbete mellan takorganisationer är en viktig förutsättning för innovation, kunskapsutveckling och ett hållbart utvecklingsarbete inom tredje sektorn.

Den svenskspråkiga organisationsstrukturen är nationell men liten. Därför är samarbetet inom Psykosociala förbundet särskilt värdefullt – språkligt, verksamhetsmässigt och ur ett hållbarhetsperspektiv. Tillgång till stöd på det egna språket är en förutsättning för delaktighet, återhämtning och jämlikhet. Vi vill betona att detta inte handlar om att skapa särlösningar, utan om att säkerställa jämlika möjligheter att få stöd och delta i samhället på sitt eget språk.

Erfarenhetsexpertis är en grundläggande del av vårt arbete. Vi arbetar tillsammans med medlemsföreningarna och utbildade erfarenhetsexperter för att säkerställa att personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa deltar i utvecklingen av tjänster och strukturer. Erfarenhetsexpertis ska inte vara symbolisk utan utgöra en verklig del av planering, utveckling och beslutsfattande. Påverkansarbete och intressebevakning handlar om att öka kunskapen om psykisk hälsa, minska stigma och stärka människors möjligheter att delta i samhället. Det handlar också om att återkoppla till målgruppen om hur deras erfarenheter och delaktighet bidrar till förbättringar och utveckling, det vill säga att föra en dialog för, med och mellan målgruppen. Finansieringskriterierna behöver beakta hela denna bredd.

Det är också viktigt att beakta att kostnaderna för mötande verksamhet kan variera betydligt beroende på målgruppens storlek, geografiska spridning och särskilda behov. Detta gäller särskilt svenskspråkiga dubbelminoriteter, där målgruppen är liten och geografiskt utspridd. En hänvisning till en allmän helhetsbedömning är inte tillräcklig, utan finansieringskriterierna behöver säkerställa att dubbelminoritetens behov beaktas och att verksamheten i praktiken kan genomföras på jämlika villkor. Behoven hos en svenskspråkig målgrupp kan inte enbart tillgodoses genom att erbjuda stöd med hjälp av en tolk eller andra kompletterande lösningar som AI. För att säkerställa verklig delaktighet och tillgång till stöd behövs också verksamhet som utgår från den egna språkliga och erfarenhetsbaserade kontexten. Vi vill framhålla att bedömningen av parallell och överlappande verksamhet måste göras med stor försiktighet. Vi har förståelse för behovet av att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan tredje sektorn och välfärdsområdena samt att undvika onödiga överlappningar mellan olika aktörer. Samtidigt behöver bedömningen beakta civilsamhällets särart och den roll som tredje sektorn har. Bedömningen bör därför också utgå från verksamhetens mervärde.

En viktig del av detta arbete är också att säkerställa att utvecklingen inom social- och hälsovården sker parallellt på svenska och finska. Det gäller bland annat utvecklingen av terminologi, begrepp, arbetsmetoder och kunskapsunderlag. För den svenskspråkiga befolkningen är detta en förutsättning för jämlik tillgång till kvalitativa tjänster. Psykosociala förbundet har genom sina utlåtanden och sitt deltagande i nationella arbetsgrupper konsekvent lyft fram vikten av att utvecklingsarbetet sker parallellt på båda nationalspråken. Detta utgör en central del av Psykosociala förbundets intressebevakningsuppdrag.

Vi ser också ett behov av att minska den administrativa belastningen för tredje sektorn. STEA-finansieringsansökningar kunde med fördel göras vartannat år medan den årliga rapporteringen bibehålls. Rapporteringen borde samtidigt förenklas genom att innehållsmässig och ekonomisk rapportering samordnas till samma tidpunkt, i stället för att organisationerna behöver hantera separata rapporteringsprocesser under olika delar av året.

Små lokala föreningar, som ofta drivs helt av frivilliga eller med stöd av en till två anställda, lägger i dag mycket av sina begränsade resurser på administrativa uppgifter. Förenklingsarbete kunde genomföras exempelvis genom att höja gränserna för skattefria gåvor och mindre belöningar samt genom att förenkla det administrativa arbetet kring mindre ersättningar och priser. Sådana förändringar skulle frigöra tid och resurser för det som är föreningarnas kärnuppgift men också bidra till att föreningsverksamheten förblir attraktiv, livskraftig och möjlig för människor att engagera sig i.

Samtidigt vill vi betona att minskad administration inte bör uppnås genom att lokala föreningar förväntas slås samman eller genom att administrativa uppgifter centraliseras till takorganisationer. Lokalt beslutsfattande är en grundläggande del av föreningsverksamheten. När ansvar, ekonomi och beslut finns nära verksamheten stärks delaktigheten, det demokratiska engagemanget och människors möjligheter att påverka den verksamhet de själva är en del av. Takorganisationernas uppgift är att stödja medlemsföreningarna, inte att ersätta deras självständighet eller lokala

beslutsfattande. Ett levande civilsamhälle bygger inte enbart på effektiva strukturer utan också på människors möjlighet att tillsammans ta ansvar, fatta beslut och påverka sin egen verksamhet.

Vi vill också betona värdet av mellanstora och flexibla takorganisationer. När organisationer växer alltför mycket finns en risk att avståndet till medlemmarna och målgruppen ökar och att beslutsfattandet blir långsammare. Samtidigt har mellanstora organisationer ofta en ändamålsenlig balans mellan professionella stödfunktioner, kostnadseffektivitet och närhet till verksamheten samt en förmåga att bedriva ett systematiskt utvecklingsarbete. Vi vill också påminna om att all finansiering inte nödvändigtvis behöver vara STEA-finansiering, men att STEA-medlen utgör en mycket viktig grund för att helheten ska fungera.

Vi vill betona att den verksamhet som finansieras med STEA-medel inte bör beskrivas med begrepp som klienter eller kunder. Sådana begrepp speglar i första hand ett perspektiv som utgår från serviceproduktion och fångar därför inte det centrala i civilsamhällets verksamhet. Civilsamhällets verksamhet utgår i från människor: medlemmar, frivilliga, erfarenhetsexperter, närstående och andra deltagare som tillsammans skapar delaktighet, gemenskap och återhämtning. Att förstå denna skillnad är avgörande när civilsamhällets framtida roll, uppdrag och finansiering utformas.

För att utveckla ett hållbart social- och hälsovårdssystem behövs en regelbunden dialog mellan välfärdsområden, kommuner, privata aktörer och tredje sektorn. Alla aktörer bör ha en självklar plats vid samma bord. Samtidigt måste man komma ihåg att lokala föreningar som drivs av personer i återhämtning har varierande resurser att delta i sådana processer. Därför har takorganisationer en viktig roll i att möjliggöra deltagande, stärka föreningarnas röst och föra fram deras erfarenheter när de själva inte har möjlighet eller behöver stöd.

Psykosociala förbundet har konsekvent betonat vikten av transparent samverkan och ett etiskt hållbart arbetssätt inom hela social- och hälsovårdsfältet. Dessa principer är lika viktiga i utvecklingen av den framtida finansieringsmodellen.

Vi anser också att de kriterier som ska tillämpas vid finansieringsbeslut behöver vara tydliga och förutsebara. Organisationerna måste kunna förstå vilka kriterier som tillämpas och hur olika bedömningsgrunder vägs samman i den helhetsbedömning som ligger till grund för besluten. Detta är en viktig förutsättning för rättssäkerhet, likabehandling och långsiktig verksamhetsutveckling.

Vi delar inte bedömningen att de föreslagna ändringarna endast skulle ha begränsade konsekvenser. För nationella takorganisationer och små medlemsföreningar kan de föreslagna kriterierna få betydande praktiska effekter på möjligheterna att upprätthålla ett långsiktigt och hållbart stöd till målgruppen, särskilt inom den svenskspråkiga organisationsstrukturen.

Vi vill avslutningsvis understryka att utvecklingen av social- och hälsovårdssystemet måste utgå från människan. Principen "Ingenting om oss utan oss" bör vara den röda tråden i all verksamhet. När människor med egen erfarenhet ges möjlighet att delta skapas bättre lösningar, starkare delaktighet och ett mer hållbart välfärdssamhälle. Detta är särskilt viktigt nu när området för psykisk hälsa, inklusive mentalvården och psykiatrin, genomgår en omfattande omställning. Tredje sektorn har en central roll här och behövs lokalt, regionalt och nationellt, även på svenska och utifrån en svenskspråkig kontext.

Vi vill också betona vikten av att förändringarna i finansieringsmodellen följs upp efter att de har införts och prövats i praktiken. En fungerande uppföljning förutsätter att det även fortsättningsvis finns en tydlig ansvarsfördelning och en kontinuerlig dialog mellan ministeriet, tredje sektorn och andra centrala aktörer. Det är viktigt att erfarenheter från tredje sektorn, välfärdsområdena och kommunerna av förändringarnas konsekvenser samlas in och beaktas även på längre sikt, så att finansieringsmodellen vid behov kan utvecklas och justeras utifrån den kunskap som uppstår.

Nummelin Petra
Psykosociala förbundet rf